

Lőrincz Csaba

„DEMOKRATIKUS BIZTONSÁG” ÉS A ROMÁN–MAGYAR VISZONY*

A román–magyar viszony biztonságpolitikai vonatkozásainak két szintjét különítem el és kísérlem meg bemutatni. Az egyik a bilaterális szint, amelyben Románia és Magyarország viszonyának biztonsága a két ország belpolitikai helyzetének alakulásától függ. A második a „nagypolitikai” szint, amelyben a Románia és Magyarország közötti biztonságos viszony egy vagy több nagyhatalom szupervállalásától függ.

A két szintet nyilván csak az elemzés kedvéért választottam szét, a valóságban ezek egymásra tevődnek.

Nézzük először a bilaterális viszony szintjén értelmezett biztonság problémáját. A címben szereplő „demokratikus biztonság” ezen a szinten tulajdonképpen pleonazmus. Hiszen két állam viszonya legalábbis a 20. század végén Európában akkor válik biztonságossá, ha mindkét államban az intézmények – a parlamentektől, a kormányokon és a helyi önkormányzatokon keresztül a különböző jogintézményekig – a demokrácia értékrendje és szabályai szerint működnek. A biztonságnak alapvető feltétele az államok demokratikus berendezkedése. A biztonság tehát, ha azt a Románia és Magyarország közötti viszony kapcsán értelmezzük, csak „demokratikus” lehet. S ezzel természetesen azt is állítjuk, hogy annak oka, hogy a román–magyar viszonyból hiányzik a biztonság, Románia vagy Magyarország, vagy mindkét állam „demokráciadeficitjében” rejlik.

A két állam közötti viszony konszolidálásának, stabilizálásának útja mindkét állam „demokráciadeficitjének” kiküszöbölésén keresztül vezet. Ha bármilyen politikai szereplő – legyen az, magyarországi vagy romániai magyar, román vagy bármely nagyhatalom – a román–magyar viszony biztonságának megteremtésére törekszik, bizonyos fokig ezt az utat lesz kénytelen követni. De hadd lássuk, miben is áll ez a biztonság érdekében kiküszöbölendő „deficit” Románia és Magyarország esetében.

1989 eredményeként Romániában és Magyarországon elkezdtek működni a demokrácia legfontosabb intézményei. Ez óriási eredmény, s jelentőségét nem lehet

elégge hangsúlyozni. Ezek az intézmények azonban többnyire olyan formák, melyeket nem eredeti, lényegi tartalmuk tölt ki. A kétségkívül szabad választásokon, melyek a demokrácia formális szabályai szerint zajlottak, a román és a magyar választók többsége paradox módon nem a demokrácia, hanem az autoritarizmus értékrendjét magukénak valló politikai erőket juttatta hatalomra. Romániában azokat, melyek a teljesíthetetlen szociális ígéretek mellé nacionalizmust, Magyarországon, 1994-ben azokat, melyek a szociális demagógia mellé érdekes módon „organizatorikus” értékeket keverték. A szociális demagógiát, a nacionalizmust és a „szakértelmet” – utóbbi sajátos magyar találmány – viszont nem lehet „lefordítani” a működő parlamentáris demokrácia fogalmaira. Ezeknek semmi közük a jogbiztonsághoz, az alapvető emberi- és szabadságjogok tiszteletben tartásához, a bírói függetlenséghez, a sajtószabadsághoz. A demokrácia működését nem ismerő választók – honnan is ismernék 45 év államszocializmus után? – többségükben olyan politikai erőkre adták le a voksukat, melyek a demokrácia működésének szempontjából semleges értékeket hirdettek, valójában egy felbomlófélben levő totális rendszer szülöttei és informális működtetői. A román és magyar „képlet” eddig a pontig azonos. Ezen a ponton túl azonban elválík egymástól.

Romániában demokratikus választások révén a parlamentáris rendszer kulcspozícióiba egy valójában nem demokratikus értékrend: a nemzeti kizárólagosság „értékei” is bekerültek. Ilyen pozícióban a nacionalizmus egyrészt széles körű támogatottságot jelent a hatalomgyakorlók számára. Olyan elemről van itt szó, mely kétségkívül stabilitást kölcsönöz a román politikai rendszernek. Másrészt azonban a nacionalizmus kisebbségellenességet, illetve más nemzettel vagy nemzetekkel való szembenállást jelent. Ez pedig mindenképpen olyan elem, mely instabilitást épít be a rendszerbe. A nacionalizmus a mai Romániában nagyobb belpolitikai stabilitás biztosítására képes a tömegtámogatottságot nélkülöző póre autoritarizmusnál, ugyanakkor kisebbségellenességénél, illetve más nemzet vagy nemzetekkel való szembenállásánál fogva mintegy kódolja a rendszerbe a belpolitikai és a külpolitikai instabilitás valamilyen arányú keveredését. Ha tehát román oldalról vizsgáljuk a román–magyar viszony biztonságát, a biztonság hiányának okaként a „demokráciadeficitet”, ezen belül pedig főként a kulcspozícióban elhelyezkedő nacionalizmust nevezhetnének meg.

Magyarországról szólván a mai magyar hatalom a legcsekélyebb mértékben sem támaszkodik a nacionalizmusra a támogatottság megszerzése, illetve megtartása során, hanem sokkal inkább a nacionalizmus elleni küzdelem bajnokának tüntetve fel magát, a magyar nacionalistákkal, mint „rendszerbontókkal” szemben lép fel. A magyar nacionalizmus inkább ürügyül szolgál a mai magyar hatalom számára, hogy az autoritárius eszközök használati körét bővítse.

Közvetett úton tehát a maga során a román–magyar viszony alakulása is befolyásolja a magyar belpolitikai erőviszonyok alakulását. De míg a román hatalom, működésének logikája szerint, a támogatottság megszerzéséhez és megőrzéséhez „kény-

telen” kisebbségellenes, illetve más nemzet ellen irányuló jelszavakat hangoztatni, addig a magyar hatalomnak a retorika szintjén mindenképpen megbékéléspártinak, a más nemzetek barátjának kell mutatkoznia. A magyar hatalom működésének logikája azonban nem zárja ki, hogy a román hatalom magatartása a valóságban hozzájáruljon támogatottságának fenntartásához, amennyiben a román hatalom – kisebbségellenessége és magyarellenessége révén növelve a magyar nacionalisták súlyát – ürügyet szolgáltat a magyar hatalom számára a „kemény” fellépésre a „rendbontó” nacionalistákkal szemben.

A magyar „demokráciadeficit” a román–magyar viszony kapcsán értelmezve legelső sorban azonban a magyar külpolitika dezorientáltságában érhető tetten. A döntéshozó helyzetben levő politikai erők Magyarországon, nem támaszkodhatván a demokrácia értékrendjére és szabályaira – hiszen, mint fentebb említettük, nem ezek állnak a magyar politikai rendszer középpontjában –, nem olyan szögből szemlélik a román politikai rendszert, melyből kapcsolódási pontokat lehetne találni a „demokratikus biztonság” vagy egyszerűen a biztonság közös megteremtéséhez. Így fordulhatnak elő olyan abszurd helyzetek, hogy a magyar kormány alapszerződést kíván kötni azzal a román kormánnyal, melynek támogatottsága megőrzése szempontjából elemi érdeke bizonyos fokú magyarellenesség fenntartása, s mely működésének logikája szerint nem a román–magyar „történelmi megbékélésben”, hanem a Magyarországgal szemben elért diplomáciai sikerekben érdekelt. Magyar oldalról vizsgálva a román–magyar viszony biztonságát, a biztonság hiányának okaként a magyar „demokráciadeficitből” fakadó dezorientáltságot jelölhetjük meg.

*

Vessünk most egy pillantást a nagypolitikai környezetre, melyben a román–magyar viszony biztonsága fölvetődik. Új fejlemények tanúi vagyunk, hiszen a második világháborút lezáró rendezés, mint tudjuk, 50 évre szólt, és ez az idő épp letelt. Románia és Magyarország, valamint a román–magyar viszony alakulása szempontjából négy új tényező érdemel különös figyelmet:

- a) az USA befolyásgyarapítása a Balkánon, és talán Közép- és Kelet-Európában is;
- b) nyilvánvalóvá vált Németország gazdasági túlsúlya Közép- és Kelet-Európában és a legtöbb balkáni államban;
- c) Oroszország befolyásának jelentős gyengülése Közép- és Kelet-Európában és a Balkánon;
- d) az USA, Németország és Oroszország érdekeinek ütközése a fent említett térségben.

Attól függően, hogy e három állam érdekei miként érvényesülnek, a román–magyar viszony alakulását meghatározó fejleményeknek három reális változatát képzelhetjük el:

a) mind Magyarország, mind Románia német befolyási övezetbe kerül. Ezt Németország mindkét államban jelen levő gazdasági érdekeltségei valószínűsítik. Történelmi okoknál fogva Németország csak úgy tudná érvényesíteni bármely másik államra, így Magyarországra és Romániára kiterjedő befolyását, ha eljátszaná a demokrácia zászlóvivőjének szerepét a befolyása alá vont államokban. Ha tehát ez a forgatókönyv valósul meg, a fentebb taglalt „demokráciadeficit” nagy valószínűséggel mind Romániában, mind Magyarországon kiküszöbölődik. Vagy úgy, hogy a jelenleg hatalmon levő politikai erők magukévá tesznek egy tisztán demokratikus értékrendet, és ennek alapján alakítják ki játékszabályaikat, vagy átadják helyüket más, ilyen értékrendet és játékszabályokat magukénak valló politikai erőknek.

A két ország biztonságának garantálásához nem lenne szükség további tényezőkre, viszonyuk konszolidálódhatna. Ilyen körülmények között a román–magyar viszonyt ma olyannyira megterhelő nemzeti kisebbségi kérdés intézményes rendezése sem jelentene többet egy technikai kérdés megoldásánál, az európai demokráciákban sikeresnek bizonyult gyakorlat mintájára.

b) Mind Magyarország, mind Románia az USA befolyási övezetbe kerül. Az USA-nak nincs szüksége arra, hogy a demokrácia zászlóvivőjeként tüntesse fel magát, és minden valószínűség szerint megelégedne a demokratikus formák Patyomkin-falujával Magyarországon és Romániában.

A két állam biztonságát nem közvetetten, a demokrácia tartalmán vagy lényegén keresztül, hanem közvetlenül garantálná, a keletkező konfliktusok feloldására összpontosítva befolyásának érvényesítésével. Jó példa lenne erre a napokban keletkezett görög–török konfliktus és annak feloldása. Az USA által garantált biztonság csak perspektivikusan nevezhető „demokratikusnak”, amennyiben az amerikai demokrácia intézményei esetleg alakítanak a magyar és román környezetben.

c) Magyarország amerikai vagy német, Románia orosz befolyási övezetbe kerül. Ebben az esetben a mostani helyzet tartóssá válik. Oroszországnak nem áll érdekében a hatalom nacionalista legitimációjának megváltoztatása, hiszen ez kellő stabilitást biztosít a román politikai rendszernek. Az orosz mozgástér ugyanakkor viszonylag széles marad Romániában, amennyiben a többség–kisebbség érdekellentétet bármikor ki tudja használni befolyása érvényesítése érdekében. A román–magyar viszony „állóháborúvá” válik, hiszen Magyarország bármennyire is a demokrácia értékrendje és szabályai szerint igyekszik alakítani belpolitikai rendszerét és külkapcsolatait, a román hatalomnak nem áll majd érdekében a még kezelhető szinten tartott, a belpolitikai stabilitást nem veszélyeztető magyarellenesség (Magyarország-ellenesség és magyar kisebbség-ellenesség) megszüntetése. Hiszen ennek felszámolásával a román hatalom egyik fontos legitimációs forrását veszíthetné el, mondhatni megkérdőjelezné önnön létjogát. A román–

magyar viszony nyilván e forgatókönyv életbe lépése esetén a mindenkori amerikai–oros, illetve német–oros viszonyt képeznék le, és a demokratikus biztonság fogalmát nagy fenntartásokkal lehetne e viszonyra alkalmazni.

Összegezve a román–magyar viszony kapcsán értelmezett „demokratikus biztonság” fogalmáról elmondottakat: a két államban tapasztalható politikai fejlemények kétségessé teszik, hogy ezen államok önmaguk erejéből képesek viszonyuk stabilizálására, konszolidálására. S hogy hogyan alakul ez a viszony a nemzetközi környezet befolyása alatt, az az új nagyhatalmi alku függvénye.

Jegyzetek

* Megjelent a Pro Minoritate folyóirat 1996. évi 1. számában.